

A logikus gondolkodást nem tiltották meg a politikának

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat alelnöke szerint örült nagy értéként kellene tekinteni minden egyes megszületett gyerekre és az oktatással lehetne kiemelni a szerényebb sorsúakat. Vecsei Miklós az InfoRádió Aréna című műsorában arról is beszélt, fontosnak tartja, hogy a politikusok képesek legyenek adott esetben önkritikát is gyakorolni. Mint fogalmazott: a logikus gondolkodást nem tiltották meg a politikának, meg az államigazgatásnak sem. Exterde Tibor interjúja

Amennyire én elnéztem, a mi tizenöt éves történetünkben nem volt olyan politikai beszéd, ami ennyi vitát váltott volna ki, mint Kövér László házelnök kongresszusi beszédének az a része, amiben azt mondta: szeretnénk, ha leányaink az önmegvalósítás legmagasabb fokának azt tekintenék, ha unokát szülhetnének nekünk. Biztos látta a vitát, látja ennek a hullámain. Mi volt az első benyomása, amikor ezt hallotta?

Hát én először nem hallottam ezt meg, mert egy kongresszus után általában nem is olvasom el igazából a reakciókat. Megnézem, hogy miről szólt, és én ezen nem akadtam meg. Ráadásul az én családomban ez az önmegvalósítás szó, ez hiányzik...

Nem szokták magukat önmegvalósítani?

Ilyen formában nem jött volna elő. Igazából ami miatt elkezdünk erről otthon beszélgetni, hogy a legnagyobb lányom a háromból - három fiam, három lányom van -, kérdezte: apa, az ciki, ha én azt az egy karriert látom magam előtt, hogy én anyuka legyek? Miközben egyébként most éppen színészkedik, meg MOMÉ-ra jár. Nálunk a lányaim remegnek azért, hogy mikor lehet kisbabájuk. És úgy is nőttek föl. Tehát amikor kisbaba jelenik meg a tévében, akkor ők visítoznak, hogy apa nézd, vagy anya, nézd, hogy milyen gyönyörű kisbaba. És soha nem volt például kutyájuk, de azért lett a legkisebbnek kutyája, mert neki nincs kistesója, és ő ezt kiküzdötte, hogy ő is szeretne valakiről gondoskodni meg valakivel együtt aludni. Én azt gondolom, hogy akik nagy családban nőnek föl, ezt egészen másképp látják. Szerintem, ha jól élték meg azt a fajta közeget, ha a szülők jól csinálták, akkor nekik nem kérdés - és én erre nagyon büszke vagyok, hogy az én gyerekeimnek nem kérdés -, hogy nekik sok gyerekük lesz, hiszen ez egy hihetetlen nagy védelem. Én nagyon-nagyon boldognak látom őket. Tehát úgy jött elő ez a téma otthon, hogy a lányaim kezdtek erről beszélgetni meg a barátnők - elég nagy baráti társaság szokott nálunk tanyázni -, hogy akkor ez tényleg lehetséges, hogy ez sokaknak ciki, hogy erről így lehet csak vitatkozni? Én ezt nem néztem meg, hogy ebben van-e valamilyen kötelező üzenet, vagy hogy ez egy ilyen kizárólagosság-e, én ezt nem éreztem benne. Én is azok közé tartozom, akik próbálnak mindig nagyon óvatosan fogalmazni, főleg, ha értékekről beszélek, mert mindig úgy látom, hogy ha én megbántom az első mondatommal pont azt, akit el akarnék érni, aki másképp gondolkodik, akkor be fog zárkózni, és majd csak azokat győzőm meg, akiket már meggyőztek mások ugyanarról. Tehát én biztos, hogy nagyon óvatos leszek. De most ebben a témában konkrétan utána, amikor megnéztem - tehát nem előtte, hanem utána - én ezt nem láttam benne. Tehát valószínűleg ha ezt nem ebben a felhergelt hangulatban mondja valaki, mondjuk egy jó nevű színész vagy egy szimpatikus teológus, akkor én azt gondolom, hogy ez nem hullámozott volna ekkorát. Attól, hogy Kövér László mondta, erre rá lehetett hegyezni. Szerintem nagyon-nagyon kár, hogy sikerült ennek egy ilyen negatív gellert adni. Én nagyon örülnék, ha sok lány mondaná azt, hogy ő az életének a csúcsát álmodja abban, amikor a kisbabája a kezében lesz. Én ezt nagyon sokszor hallottam a gyerekeimtől a környezetemben. És nekem apaként - és én apa vagyok, nem anya - ez nem is kérdés, hogy a gyerekeim jelentik a csúcsát az életemnek.

De érteni véli azt a vitát, ami az emberek között kialakult a legyen-e sok gyerek vagy ne legyen sok gyerek kérdésében? Ami egy másik vita. Szóval mi akadályozza meg az embereket abban, hogy gyerekük legyen? Szokták mondani, hogy biztos a pénz. Más azt mondja, dehogy a pénz, hiszen szegény embereknek is van gyerekük.

Szerintem nagyon sok mindentől függ, ezért azt gondolom, pontosan ezért érdemes megnézni, hogy egy-egy politikai döntés mögött aztán milyen tartalmak és eredmények jelennek meg. Anélkül, hogy értékelném részleteiben mondjuk a

Fidesz családpolitikáját, én azt gondolom, hogy ilyen egyértelműen, időnként pazarlóan kell odafordulni valamihez ahhoz, hogy eredmény legyen a végén. Ugyanez történik a focival. Meg vagyok győződve, hogy a focinak is lesz eredménye egyszer, ha nagyon sok pénzt agyatlanul beleraknak. És mindennel így lenne, az oktatással is így lenne, az egészségüggyel is, ha nem kell nagyon-nagyon pontosan célozni feltétlenül. Tehát én meg vagyok róla győződve, hogy ha garantáltan sokáig mondjuk ilyen dolgokat illeszteni az alkotmányba, hogy a megszületett gyerekeknek mi jár, és ezzel mondjuk mindenki egyetért, adj Isten, száz százalékos parlamenti döntés lenne erről, akkor egy picit könnyebben vállalnának gyereket. De ha megnézzük egyébként, hogy - és ez azért nagyon árulkodó - hova születik sok gyerek, akkor az nem az agyonbiztosított és egyébként gyerekefelnevelésre alkalmas gazdasági környezetben élő emberekénél történik meg, hanem éppen ellenkezőleg. Mi éppen erről beszélünk nagyon sokat, hogy ez viszont örületes kockázat - nem a szeretetszolgálat meg nem a jóérvű emberek oldaláról, egyszerűen matematikai oldalról is örületesen nagy kockázat.

Azt sejti, hogy ekkora egy gyerek értéke? Oda akarok kilyukadni, hogy azt a gyereket is értékesnek tartja a társadalom egy tagja, amelyik nem az övé? Mert abban nyilván nincs vita, hogy a saját gyerekenél értékesebb, az nincs, nem is létezhet. De a szomszéd, meg a távollévő, faluban lévő ember gyerekeit is értékesnek tartom?

Szerintem, vagy én azt remélem, és azt hiszem, hogy a gyermeki nyomor egy olyan fájdalom vagy egy olyan seb a társadalom testén, ami mindegyikünknek fáj. Tehát azért ahhoz nagyon elvetemült lélek kell, hogy amikor látunk egy szenvedő gyereket, azon ne kezdjük el mi is legalább egy picit fájni belülről. El lehet oda jutni egyébként - és most azért pont a gyermekéhezés kapcsán elhangzott egy-két nagyon furcsa mondat -, amikor azzal, ha a szülőt tesszük felelőssé, mintha már nem fájna annyira a gyermeknek a fájdalma. Én azt gondolom, hogy ezek rossz elszólások, az nem lehet, hogy a gyerekekre ne tekintsünk így. Éppen ezért beszélünk nagyon sokat a gyermekről, mert míg a gyermek, mondjuk még aranyos és maszatos, addig azt mondjuk, hogy hogy szeretjük, aztán ebből a gyermekből húsz év múlva mindenféle negatív jelzőkkel ellátott felnőtt lesz. Pedig ugyanaz az ember, és négyéves korában már lehet tudni, hogy ilyen felnőtt lesz. Azt gondolom, hogy erről nagyon-nagyon sokat kéne beszélni, éppen akkor egyébként, amikor demográfiai problémákról beszélünk, mert ugye amiről a házelnök beszélt, az a középosztályt érintő kérdés. Tehát amikor a mi unokáinkról beszél, akkor a jóléti erkély unokáiról beszél. Mindannyian, akik megszólalunk, oda tartozunk, de nem beszél egészen biztos azokról a gyerekekről, akiket nem látunk, akik a láthatatlan világba születnek bele. Azt gondolom, hogy erről kéne nagyon sokat beszélni, mert ez sokkal, sokkal jobban fogja érinteni a jövőnket, sokkal, sokkal jobban fogja érinteni a gyerekeink, unokáink jövőjét. Merthogy nálunk a középosztályban nem fog annyi gyerek születni, hogy megoldja azt a kérdést, amiről most sokat beszélünk. Azt gondolom, hogy örült nagy értéknek kéne tekinteni minden egyes megszületett gyereke.

Visszatértünk az eredeti témánkhoz. Merthogy október végén jelent meg Az idők jelei címmel a Keresztény Értelmiségiek Szövetségének egy vitairata, amit a miniszterelnök azzal emelt még egyet magasabbra, hogy azt mondta: a következő tíz év kormányzati politikai gondolkodásának középpontjában szerinte valószínűleg ez lesz. A szociális fejezetet ketten írták, Tarnai Zoltán és Ön. Azóta megszületett a vitairat továbbgondolt része is, és a feladatuk az volt, hogy nézzék meg a rendszerváltás óta eltelt 25 év történetét ezen a területen. Mit találtak?

Hát legelőször azt mondtuk, hogy tulajdonképpen alig lehet konkrétumot mondani, merthogy a visszajelzés nélküli működés az, ami minden időszakra igaz. Tehát nem az történt, hogy valakik hoztak egy döntést, és akkor azt megnéztük tíz év múlva ugyanolyan protokollok mentén, hogy mi történt, megmértük, követtük, hanem jött egy következő politikai garnitúra, és lecserélte, aztán csinált valami mást.

Bármit is csinált az előző.

Bármit is. De igazából ugye a szociálpolitika vagy a társadalompolitika más elemei nem mérhetők egy-két-három éves távlatban. Se a romlások, se a javulások. Tehát ezek időnként hullámzóan indulnak. Nagyon sok jó intézkedés olyan, mint a nekifutás, egy kicsit először hátramegy és utána nő. Itt nagyon gyakran előfordult, hogy két-három év alatt valakik eldöntötték, hogy valami rossz, de nem voltak mögötte igazán hiteles mérések, nem volt elegendő idő, hogy kifussa magát, és ez adott esetben még egy cikluson belül is megtörtént. Tehát egy új miniszter egy egészen új útra lépett. Én most például ezt sejttem a magyar oktatáspolitikában is, hogy nem az fog történni, hogy megnézzük, hogy az egyébként valakik által valószínűleg végiggondolt döntések mögött vannak-e olyan sérülések, vannak-e olyan hiányok, amit ha korrigálunk, akár még jó is lehet, hanem átállítjuk egy másik irányba, miközben egészen pontosan szerintem senki nem tudja, hogy mitől működik ez az egész ilyen nehezen, rosszul. Tehát hogy semminek nem volt kifutása, nem volt az, hogy oké, rendben van,

az egyik kormány elindult rajta, pofozzunk rajta kettőt, állítsuk irányba, hiszen azért azt nagyon nehéz elképzelni, hogy mindig mindenki rosszul dönt 25 éven keresztül. Alig voltak több kormányon átívelő fejlesztési folyamatok. És hát ezt láttuk a legnagyobb problémának, ami miatt nem is lehet igazán nagy értékeléseket mondani. Nyilván, ha fölszeletelnék, akkor valami egy kicsit jobban működött, van, ami tulajdonképpen el sem indult. Az én szakmámat tekintve például alig beszélhetünk lakáspolitikáról vagy lakhatáspolitikáról, mert még ha épültek is valaha lakások, soha nem volt átgondolva, hogy az igazából mit is célozzon, a bérlakás meg a saját tulajdonú lakások hogyan viszonyulnak egymáshoz. Néhány tanulmány, bár elkészült, de nem épült be a politikai közgondolkodásba. Tehát nagyon sok hiány van. De a leginkább az a probléma, hogy nem az történik, ami egyébként nálunk boldogabb országokban, hogy mondjuk egy parlamentben van egy szociális bizottság, amiket persze pártok delegálnak, de onnét kezdve, hogy bekerültek a bizottságba, semmi más dolguk nincs, minthogy azért lobbizzanak közösen, hogy sok-sok-sok pénz kerüljön bele a szociális ágazatba, a fejlesztésekbe. Nyilván, amikor hatalomra kerülnek, a saját dédelgetett álmaikat megpróbálják bevinni a közgondolkodásba. De nem fordítanak háttérrel az előzőnek, és bizonyos helyzetben - igen, ezt lehet látni még az általam egyébként annyira nem kedvelt európai parlamentben is - lobbicsoportok össze tudnak állni olyan célokért különböző pártokban, ami számukra, a szakmájuknál, a missziójuknak vagy a missziójukban azonos. Nálunk ez nincs benne a politikai kultúrában.

De ha nincsenek mérések, nincsenek végigfuttatott programok, amiknek az eredményét monitorozni lehetne, akkor legalább tapasztalatok vannak, hogy hova jutottunk a rendszerváltástól számítva máig a szociális ellátások területén?

Én azok közé tartozom, akik már érett fejjel végignézték az elmúlt 25 évet, és vissza tudnak emlékezni őszintén, hogyan is zajlott le a rendszerváltás, milyen állapotban volt az ország, és ha most ránéznek az országra, akkor nyilván egy egészen új országot látnak például az infrastruktúrában, a foglalkoztatás különböző területén. Nyilván azt a megrázkódtatást, ami 90-ben vagy a 90-es évek elején érte az országot, nem lehetett kiheverni bizonyos területeken 25 év alatt sem. Erre mondom, hogy a társadalompolitikai változások gyakran nagyon-nagyon hosszúak. Voltak ebben nagyon súlyosan rossz döntések, azt gondolom. Volt nagyon sok olyan uniós direktíva, ami nagyon rosszul hatott. Nagyon-nagyon rosszul vettük át ezeket a direktívákat. Nagyon sokszor örületes pénzek folytak el és folynak el az uniós forrásokból, miközben adott esetben az indikátorok teljesülnek, és a józan ész meg közben mintha bizonyos területekről elfogyott volna.

Építünk szökőkutat csillogó márvánnyal, és ki van pipálva? Vagy mire gondol?

Máshol is építenek szökőkutat. Ha a várban építenek szökőkutat, azzal nincsen gond. Ha egy borsodi kis faluban, akkor adott esetben ma lehet gond. Lehet, hogy húsz év múlva már nem, de ma lehet gond. De nem is csak erre gondolok, hanem ha mondjuk van egy vidéki iskola, ahol nincsenek szakos tanárok, mert egyszerűen nem hajlandók odamenni, és akkor egyszer csak jön egy pályázat, felépül egy új iskola, adott esetben tanuszodával, miközben továbbra sincsenek szakos tanárok, nincsen pénz az uszoda feltöltésére, aztán megjelennek az elektronikus táblák, amikhez nincsen személyzet. És nem azért egyébként, mert adott esetben Magyarországon nincsenek jól felkészült pedagógusok, mert én láttam ezeken az új táblákon dolgozó osztályt, zseniális. De én sajnos a hétköznapjaimban olyan iskolákat látogatok, ahol nem lehet megtanulni írni-olvasni sem.

Ez azért nem egy bonyolult kérdés, nem? Vannak olyan országok, amelyeknek vannak vad vidékei, mocsarak, meg még sok minden, és többet fizetnek a tanárnak.

Hát lehet, hogy ha ketten alkotnánk most meg egy új rendeletet, az jobban hatna, de hát ezeket látjuk mi. Sőt, a mi iskoláinkban, vagy ahol mi irányíthatjuk ezeket a dolgokat, ahol eljátszhatjuk az államot, természetesen így működünk. Nyilván sokkal nehezebb feladatért, távolabbi pontért vagy távolabbi pontra való érkezésért többet fizet az ember, más ellátást nyújt ő is, más kompromisszumot köt. Ez teljesen világos. Itt lenne szükség szerintem arra a józan paraszti észre, ami megmutathatná, hogy amikor hiányok vannak, arra mivel reagálunk. Én ezért nem szeretem, amikor van valami örületes mélységű nyomor, és az első, amivel mondjuk a kormány reagál rá, egy több százmilliós közösségi ház, mert egy picit mintha el is butítaná az embereket. Tehát mintha az lenne a prioritás, miközben megelőzné a közösségi ház-építést legalább háromszáz olyan apró lépés, amiből a közösség azt érezhetné, hogy ő a fontos, maga az ember, hogy tényleg valamiféle vizsgálaton meg az ő szükségleteiken alapul az, hogy merre folytatja a kormány, vagy éppen egy önkormányzat. De én azt gondolom, hogy azok az esetleges fejlesztések, amik az elmúlt 25 évben történtek - pontosan azért, mert soha semmilyen visszajelzés nem volt arról, hogy egy-egy lépés hasznos vagy nem hasznos - azért okoztak kárt, mert nem jelentettek igazából kiutat a problémából. A gondolkozást sem segítették, azt hogy jól gondolkozzunk közösen, tanuljunk meg együtt

gondolkozni közösen a problémáról.

Igen, de az állam szabályzatok, protokollok szerint működik. Hogy lehet kikísérletezni azokat a módszereket, amelyek lehetőleg gyorsan működni fognak, és az állam nem kapja meg azt, hogy már megint mire pazarolta a pénzt? Mert a máltai szeretetszolgálat történeteiből is jól látszik, hogy az egyik módszer itt működik, ott meg nem. Újat kell kitalálni, akár többször is. Egy állam ilyen megengedhet magának?

Szerintem meg kell, hogy engedjen. Én a mostani szociális államtitkárságnál látom először, Czibere államtitkár úrnál, hogy ő hajlandó adott esetben visszalépni. Rengeteget van terepen, érdeklődik. Este időnként sms-ben kérdez valamit, hogy holnap hova nézzen még be. Úgy látogatja meg a hajléktalanokat, hogy nem visz magával kamerát. Én is öt évet eltöltöttem ott. A logikus gondolkozást nem tiltották meg a politikának, meg az államigazgatásnak sem. Azt sem, hogy képes legyen önkritikát gyakorolni, egyébként voltak szerintem ragyogó politikusok az elmúlt 25 évben, akik erre mutattak mintát. Tehát én azt nehezen tudom elképzelni, hogy mindent csak univerzálisan lehet megoldani. Ha hozunk egy törvényt, aztán megnézzük, hogy ugyanúgy hat-e Solymáron, mint Borsod kis falvaiban, hát nem fog ugyanúgy hatni. Azt gondolom most, egy picit leszűkítve a saját területünkre, vagy maradjunk akár az oktatásnál, hogy rá lehet mutatni szerintem a térképen azokra a területekre, ahol villámgyorsan történnie kell valaminek, mert - ugye azt írtuk a vitairatban - a 24. óra már elmúlt.

De évek óta úgymond el van múlva a 24. óra.

Ezért nem írtuk azt, hogy a 24. óra van, merthogy 15 évvel ezelőtt volt a 24. óra. Most már kármentéssel kell kezdeni. Leszakadt ez a néhány száz település az ország testéről. Tehát itt igazából hosszú-hosszú időt kell azzal eltölteni, hogy visszaépítsük a közösséget, a közös értékeket. Az oktatásra visszatérve megint csak arról van szó, hogy rendben van, lehet, hogy valahol működik a mostani oktatási rendszer. De ahol nem, azon a településen konkrétan nézzük meg, menjünk oda, hogy miért nem. Ugyanúgy, mint az orvos, aki diagnózis alapján gyógyít és nem azt mondja, hogy láz van, akkor mindenki kap lázcsillapítót, hanem azt mondja, hogy nézzük meg mélyebben, ennek mi az oka. Az irányításban van? Akkor csináljunk valamit. Távol van? Rossz a közlekedés? Keveset fizetünk? Nagyon-nagyon rossz az infrastrukturális helyzete az iskolának? Ezeket nem lehet általában megválaszolni. Tehát itt nem egyszer háromszáz probléma van, hanem háromszázszor egy. És ezt igenis egy kormánynak tudnia kell. Ki lehet szedni ezt a háromszáz iskolát vagy ötszáz iskolát vagy tizenöt kistérséget, és nem általában megoldani, hanem minden egyes ilyen súlyos problémát külön kezelni, hisz ezeken a településeken adott esetben 300-400-500 gyerek fog felnőni. Ahol utoljára voltam, egy háromezres Tisza menti kistépülésen, ott egyszerűen nincs szakos tanár. Bementünk órákra, ahol az egyetlen küzdelme a bent lévő felnőtteknek az volt, hogy a gyerekeket valahogy a padhoz parancsolja. Ezek a gyerekek funkcionális analfabétaként fognak most a szemünk előtt felnőni.

De milyen az, amikor egy település leszakad egy ország testéről?

Ugye a szakmai köznyelv használ különböző fogalmakat a szegénységre: szegénység, mélyszegénység, depriváció. Mi azért hoztuk be a nyomor szót a mi saját szótárunkba, mert a nyomorúság az nem egy mélyebb vagy más típusa a szegénységnek. Szegénységnek azt nevezzük mi, amikor akár örült hiányok is vannak a hétköznapi életben egy-egy családnál vagy akár a közösségnél, de a közösségnek megmaradnak a céljai. Az egyének pontosan tudják, hogy mit akarnak a holnappal. A gyerekeknek terveik vannak. Ezt hívjuk szegénységnek. Általában a hatvanas évek Magyarországot szoktuk ilyenkor elmesélni, hogy igen, akkor a kertből is egy olyan anya vagy nagymama, akinek nem volt semmilyen jövedelme, igenis diplomákat tudott összerakni. Ezt most nem látjuk egy csomó területen. Van nagyon sok olyan szegény település, ahol küzdenek az emberek és eredményeket érnek el. Ez nagyon jó, és ott nagyon-nagyon óvatosan szólnék bele bármikor is, hogy mit hogyan csináljanak, mert valószínűleg sokkal jobban tudják, mint mi. De a hiány tud akkorára nőni - és erre mondjuk, hogy ez 300-400 településen látható szerintünk -, amikor egyszerűen ez a hiány megöli a holnapot. Tehát csak a ma számít, a mai napot kell valahogy túlélni. Eltűnnek a célok, eltűnnek a közös értékek, megjelenik az uzsora, elfogadhatóvá válik az, hogy én a testemet tudom már csak eladni és onnét kezdve ezt is valamilyen formában tudomásul veszi a környezetem is. Ezek olyan ordító ellentmondások, amelyek nem fognak meggyógyulni attól, ha pénzt teszünk oda.

De mit kell odatenni?

Embert.

Szakembert?

Hát hívjuk szakembernek. Én az embert jobban szeretem ilyen szempontból, ezt hívjuk ugye jelenlétnek. Tehát ne menjen oda le pályázatíró cég vagy csak pályázatíró cég, meg ne menjen le csak szociológus, aki megméreget különböző kérdések mentén. Mielőtt ott bárki beavatkozik, menjen le oda valaki olyan, aki hajlandó több évet eltölteni ezzel, ért hozzá, csinált már ilyet, van egy jó szemlélete. Nem biztos, hogy van módszere még. Szemlélete legyen, tudja azt, hogy mi az, hogy közösség, mi az, hogy érték, mi az, hogy cél. Nem az ő célja, hanem milyen lehet annak az embernek a célja, milyen lehet annak az embernek az értéke. Ilyen emberből egyébként sok van. Rengeteg a gyönyörű kezdeményezés Magyarországon. Pici falvakba leköltöző lelki pásztor, szociológus, jogász. Ezek az életüket eldöntik. Ezek a döntések azok, amik adott esetben egy település életét megváltoztathatják, hogy odaér egy ember.

De odaér egy ember, és azt látja, hogy hideg van, éppen a parkettát tüzelik el. Az utca végén közeledik az uzsorás. Mit fog csinálni? Eloltja a tüzet? Megállítja önnön testével az uzsorást, aki lehet, hogy kétszer akkora, mint ő? Ezek valószínűleg ilyen helyzetek. Ez hogy megy?

Ezek ilyen helyzetek tudnak lenni. Hát valószínűleg nem egyedül fog menni. Mi, ha tanítunk, akkor mindig azt mondjuk, hogy egyedül nem lehet ezeket a kérdéseket megoldani. A legszebb, amit erre tudok mondani, hogy tulajdonképpen egy igazi döntés van, az összes többi kompromisszum. Tehát az a döntés, hogy én odamegyek, és meg akarom érteni az ott élő embereket, rá akarok jönni, hogy mitől zuhantak ekkorát. A legfontosabb, hogy ne azt lássam, hogy az értékes parkettát eltűzelte. A kérdés jelenjen meg, hogy miért kellett neki.

Mert hideg van. Ez nem olyan bonyolult.

De hogy miért pont a parkettát, miért nem tudott szedni valamit? És ugye ha nem jól teszem fel a kérdést, akkor rossz választ fogok kapni. Általában itt van a hiba, hogy már a kérdés rosszul van feltéve. És itt kellene találnunk egy olyan embert, aki tényleg el tud odáig menni, hogy világosan látja, hogy ezeknek az embereknek a ma, a mai nap maradt, nincs holnap, a mai napot kell túlélni, a mínusz húsz fok az rettenetesen hideg. Az erdőbe nem tudok kimenni, mert már hónapok óta, évek óta adott esetben lőnek rám, ha kimegyek, vagy egyszerűen csak arról van szó, hogy felfedezi, hogy súlyos alkoholista mind a két szülő. És ami kéznél van, az az éghető anyag. Tehát ha az ember ott van, és nem kritikusa annak, aki ott él, hanem megmentője akar lenni a helyzetnek, akkor valószínű jó kérdéseket fog találni, és utána megtalálja a jó választ is. Az uzsorást meg nekünk nem kell legyőzni. Azokon a településeken, ahol mondjuk tíz-tizenkét éve ilyen nagy szervezetként jelen vagyunk, és már mindenkitől kértünk segítséget, oda tudunk jutni, hogy az uzsorással tárgyalni tudunk. El tudjuk mondani neki, hogy milyen lehetőségeink vannak nekünk arra, hogy őt, mondjuk, sarokba szorítsuk, és alkat kötünk, olyanokat, amire soha nem gondoltunk, hogy minket rá lehet venni egy ilyen alkura. Ez a kompromisszum. Tehát a döntés bennünk megszületett, hogy mi meg akarjuk menteni a települést, de a kompromisszumokat nem ismertük, és adott esetben még az is előfordulhat, hogy nem jó kompromisszumokat kötünk. De gondolja el, milyen az, hogy dolgozunk egy néhány százfős településen, és az ott dolgozó kollégák jelezték egy idő után, hogy nincsen tizennégy évesnél idősebb lány a faluban? Hova tűntek? Svájcban vannak. És a szülők büszkéek, mert Svájcban vendégmunkások. Ragyogó ajándékokkal térnek haza félévente. Hoznak nagy, nagy okostelefont a tesóknak, gyönyörűen fel vannak öltözve, és ők úgy élik meg, hogy Svájcban őket kicsit jobban szeretik a férfiak.

És mit csinálnak Svájcban?

Hát nyilván prostituáltak. És hogy erre milyen válasz van?

Mert hát küldik haza a pénzt.

Küldik haza a pénzt. A szülők ezt igazából úgy élik meg, hogy valószínű lehúzzák a redőnyt a szemük előtt, és nem akarják tudni, hogy mi történik Svájcban. Néhány elemivel rettenetes nyomorúság van. Itt egyszer csak megvillan egy fény, amit pénznek hívnak, és a többi gyerek enni kap. És világosan látszik, hogy kik a futtatók. Nyilván ez összekapcsolódik a droggal, és mindenféle más bűnnel. Van egy nyolc elemi végzett polgármester, és nagyjából a küzdelem nálunk. Csakhogy mik lehetnek a célok, vagy a siker mértékegysége hol kezdődik? Az lehet, hogy azokon a pontokon, ahol mi be tudunk

avatkozni, mondjuk azt, hogy focicsapatot szervezünk, hogy zenekart szervezünk, hogy délutánonként hozzánk be lehet jönni, hogy kitaláljuk, hogy mit szeretnének szívesen, és mondjuk a most tízéves lánynak nem biztos, hogy csak az az egy modellje lehet, ami például a nővérenek az útja, hanem lehet, hogy a mi szociális munkásunk vagy az orvosunk vagy a védőnőnk, és lehet olyan jó barátja, hogy nem abba az irányba, hanem a másikba indul. Nincs más segítségünk. Ezt nagyon nehéz elhinni, mert itt egyből eszébe jut az embernek, hogy akkor majd bekamerázza a települést. Első nap le fogják szedni. Van olyan település, ahova a megyei rendőrkapitánnyal jöttünk ki, aki azt mondta, hogy neki nincs eszköze. Én nem tudok az az orvos lenni, aki mindig az egészséges testrészekről beszél. Én szeretnék az az orvos maradni, akinek van bátorsága megnézni a sebeket, és ez nyilván néha rosszul esik a kormánynak vagy az éppen aktuális döntéshozóknak. Nekünk ez a missziónk.

Mi a siker jele, amikor egy ilyen szétesett, nyomorban élő településen bármit is csinálnak?

Mindig elmondjuk, hogy a siker mértékegysége más ezen a területen. Még amikor nagyon sokat foglalkoztam hajléktalan emberekkel, emlékszem, hogy egyszer elmeséltem, hogy van egy hajléktalan gondozottam, aki tegnap megígérte nekem, hogy nem fog inni. És ezt ilyen nagy örömmel meséltem. Kérdezte a barátom, hogy és nem ivott? De, mondom, ivott. Akkor ebben mi a pláne? Mondtam, hogy az, hogy hát elhatározta. Hogy láttam a szemén, hogy elhatározta, aztán nem tudta megcsinálni, de majd legközelebb hátha megcsinálja. Akkor a barátom így rám legyintett. Én meg rájöttem, hogy nagyon gyakran, amit én sikernek élek meg, az nem látszik, sőt, sokkal inkább kudarcnak látszik. És hogy valóban nagyon kell figyelni arra, hogyan mesélünk a sikereinkről, mert kicsit hülyének néznek minket, ha ezt nem látjuk. De azért például hadd mondjak egy nagyon konkrét sikert. Mondjuk, amikor beszélgetek egy inforádiós adásban a szerkesztővel, azt ugye néhányan hallgatják. A múltkori Aréna után kaptam egy levelet a neten, egy fiatal háromgyerekes apuka írt, hogy a jóléti erkély kifejezés őt megérintette, és a családjával végiggondolták, hogy nekik lehet, hogy van valami kötelezettségük. Ő nagyon jól keres, valami nemzetközi cégnél dolgozik. Aztán eljöttek a feleségével, és bevállaltak két teljes évre egy menekült családot, egy általunk gondozott családot, és egy cigány családot is, akinek az albérletét ők finanszírozzák két éven keresztül. Aztán nagyon hosszan beszélgettünk. Ez egy hatalmas élmény volt, hogy ők elkezdtek a közösségükben is gondolkodni, hogy talán eljönnének a barátaikkal, és talán azt, amit ők meghallottak, azt más is meg tudja hallani. Ez, azt gondolom, hogy a legnagyobb siker, hiszen azt gondolom, hogy az írástudók azok, akik tovább tudják adni azokat a híreket, értékeket, ami a jóléti erkélyen elhangzik. Hisz ami ott nem hangzik el, az nincs. Pont a Máltai Szeretetszolgálat, meg gondolom, a többi karitatív szervezet tud beszámolni azokról a hatalmas élményekről, amikor emberi életek tudnak megfordulni, amikor részévé válik egy ilyen segítő folyamatnak anélkül, hogy átjönne szociális munkásnak. Az a legnagyobb érték, ha mondjuk egy banki szakember mond hasonló mondatokat, mint mi. Én mindig azt kérem mindenkitől, aki segíteni akar, hogy jöjjön el velem, ugyanazt fogja látni. Tehát mi nem vagyunk jó emberek, mi nem vagyunk jobbak, csak másképp, máshonnan látjuk a világot. Bárki eljön velünk, ugyanazt fogja látni és ugyanazok az indulatok fognak belőle előjönni, mint belőlünk. Remélhetőleg pozitív indulatok, és akkor abból jó döntések fognak születni.

Jó, de az írástudó embereknek, meg akik azokat hallgatják, nyilván nagyon nagy szükségük van a történetekre, de szükségük van az érvekre is. Tudnak-e érveket mondani amellest, hogy az úgynevezett jóléti erkélyről, ahol mindannyian állunk, akik itt ülünk, meg akik minket hallgatnak, azok is fontosnak tartásák a nem ott állók, hanem az attól sokkal messzebb állók segítségét? Miért éri meg? Mi az én érdekem ebben? Hisz messze vannak...

Azt gondolom, hogy ezt meg lehet érezni. Aki hajlandó azt a lépcsősort végigjárni, amit mi, az ugyanazt fogja érezni, tehát nem kellenek majd számok. Ha ez nem sikerül, akkor szoktuk azt mondani, hogy ha szeretni nem tudsz, legalább félj egy kicsit. Tehát ha most ránézünk a demográfiai becslésekre, akkor azt lehet látni, hogy az optimista becslések nyolc millió körüli lélekszámot mondanak Magyarországon 2050-re, és hat, hat és felet a pesszimista becslések. És bár pont ma reggel olvastam, hogy húsz év alatt öt évvel emelkedik a várható időtartam, és ugye ez még 35 évnire van ide, és nyilván a nyugdíjkorhatárok, ha még egyáltalán lesz értelme ilyesmiről beszélni, akkor azok följebb fognak menni, de olyan hárommillió ember lesz nyugdíjas. Lesz egymillió körüli gyermekkorú és közben lesznek azok a felnőttek, akik most gyerekek. Ezért mondjuk azt, hogy túl vagyunk a 24. órán. Megszülettek azok a gyerekek, akik 2050-ben arról fognak gondoskodni vagy nem gondoskodni, hogy mi, akik akkor már nagyon öregek leszünk, hogyan élünk.

De ha sokan születnek oda, akik magukról sem képesek gondoskodni, akkor hogyan fognak tudni tenni ezért?

Igen, ez egyszerű matematika.

Ilyen egyszerű?

Ez ilyen egyszerű. De egyébként valóban, ha bárki előveszi a legegyszerűbb statisztikákat, nem jut másra. Sajnos azt kell látnia mindenkinek, hogy bármennyire jók mondjuk a kormányzat családpolitikai elképzelései - szerintem találnak -, és biztos, hogy sok gyerek fog születni a középosztályban is, ami szerintem nagyon fontos, jó célzás, de az igazán sok gyerek még mindig nem ott születik, sőt, nagyon hosszú távon nem ott fog születni. Tehát ha nem hozzuk meg villámgyorsan azt a döntést, hogy minden megszületett, sőt, minden megfogant gyerek örületesen fontos, ha ezt szeretetből nem tudjuk megtenni, akkor legalább a matek miatt mondjuk azt, hogy nagyon fontos. Hogy azok, akik megszülettek, igenis ne eltartottak legyenek, ne segélyezettak legyenek. Ezt annyiszor, annyiféleképpen mondtuk. Épp ezért a vitairatnak, amelynek éppen most adtuk le a kéziratát, úgy határoztuk meg a formáját, hogy az nem tanulmány, hanem invokáció, könyörgés, mert minden érvet elmondtunk már. Az a legnagyobb kockázat, hogy tényleg jönnek jó eredmények. Ezt innen is, meg onnan is lehet támadni, de azért azt lehet látni, hogy bizonyos dolgok rendeződnek, százalékokban mérhető az, hogy a legszegényebb rétegek is adott esetben jobban élnek. De ugye ezért mondjuk azokat a nagy számokat, amikor több mint másfél millió deprivált, azaz minden emberitől megfosztott embert mond a kormány maga is a mostani állapotról, hogy azért az a szomorú, hogy ezek a jó hírek a tetejét érik el még ennek a másfél milliúnak is. Ez egy örületesen nagy szám.

De hol kell elkezdni? Hogy mennek be abba a családba, ha tegyük föl, van döntés arról, hogy minden megfogant gyermeket nagyon értékesnek kell tekinteni?

Hát azért erre is megvan a modell. Most már 150 fölött van a biztos kezdet házaknak a száma. Ez annyit jelent, hogy 150 településen lehetőség van arra, hogy már a 0 éves gyerek is bemenjen valami olyan közösségbe, ahol adott esetben nagyon kulturált körülmények között, anyával együtt eltöltheti a napnak egy jelentős részét. Rengeteg segítséget kaphat. Nyilvánvalóan ha egy picit több pénz lenne erre, egy picit jobb szakemberek lehetnének és jó lenne, hanem 150, hanem mondjuk 1500 lenne belőle. Ez ugye nem bölcsőde. Bölcsődébe járnak a mi gyerekeink, már bocsánat, hogy így leegyszerűsíttem. A biztos kezdet házakban nagyon-nagyon fontos az a megkülönböztetés, hogy anyával, szülővel együtt jöjjön a gyermek, hiszen ott lehet a hiányokat nagyon-nagyon okosan és nagyon-nagyon értően odaadni a szülőnek, aki időnként gyermekkorú.

A biztos kezdet házakban van meleg víz, meg fűtés is.

Meleg víz, fűtés, kis konyha, játéktér, játéktár. Tehát nagyon sok minden rendelkezésre áll. És ha van ott egy zseniális pedagógus, egy zseniális szociális munkás, akkor az anya egy év múlva onnan úgy távozik, hogy egy csomó tudást megszerzett, ami addig teljesen idegen volt számára. Ő nem szocializálódott erre, de ezt megtanulhatja. Lehet, hogy már nem fog az alapvető tudásához hozzátartozni, de ott a gyakorlási lehetőség erre. Mondok egy nagyon egyszerű példát: együtt megyünk vásárolni. Segítesz kimosni a benti cuccokat először csak, mert lehet, hogy még szégyelled behozni a sajátodat. Aztán közben megbeszélhetjük, hogy esetleg te is behozhatod, aztán majd hazaviszed kitergetni.

Az "együtt megyünk vásárolni"-ban mi az érdekes? Hogy ne vegyen meg minden vackot? Vagy hogy arra költse a pénzt, amire egyébként kell?

Nagyon érdekes itt is, hogy a kistélepüléseken felnövekvők nagyon gyakran nem azért nem lépnek csak ki a településről, mert például rossz a buszközlekedés, hanem mert nem mernek. Kockázatos távolság mondjuk elmenni a tíz kilométerre odébb lévő nagy bevásárlóközpontba. Nem értem az egész nyelvezetet, a kiírásokat. Nem merek odamenni a pénztárhoz, nem tudom magam képviselni. Ha kérdeznék tőlem valamit, nem fogok tudni jól válaszolni. Nagyon izgalmas, hogy szoktunk szervezni a gyerekeknek "élményakadémiákat", nyári táborokat, ahol kimondottan az a cél, hogy jól kommunikáljanak, tehát bátrak legyenek, merjenek bemenni egy postahivatalba és kezdjék el képviselni magukat. Ez nem egy ilyen jogvédő cél, hanem egyszerűen csak az, hogy az önérdekeit tudja érvényesíteni. És néhány hét alatt elhiszi egy gyerek magáról, hogy ő el tudja mondani ott az ablaknál a nehéz kérdésre is a választ, mert nagyon gyakran próbálta.

Hogy ő pont olyan, mint bárki más.

Pont olyan. És ehhez egyszerűen annyi kell, hogy kétszer együtt menjünk. Kétszer együtt megyünk, és látja azt a

kérdéssort, ami ott majd őt is érheti. Nagyon gyakran például az élelmiszeruzsorának az az oka, hogy nem mer elmenni bevásárolni. Tehát neki igaz, hogy duplába kerül, ha valaki más hozza, de oda leteszi, és ezt a félelmét, ezt el is viszi. Tehát ennek a bezártságnak, a szegregációnak ez a legnagyobb kockázata, hogy tényleg leszakad az ember, tényleg elveszti azokat a kommunikációs csatornákat meg működési csatornákat, amivel ehhez a társadalomhoz tud tartozni. És ezek valós félelmek. Ezt nem lehet úgy megoldani, hogy odamegyek és azt mondom, hogy ne legyél már ilyen hülye, hogy nem csinálod. Akkor a kis boltban vásárol majd adott esetben, ami ott van a falu közepén négy órában nyitva, és mondjuk nagyon rossz minőséget nagyon drágán lehet benne kapni.

Ha tegyük fel a biztos kezdet háza módszer általánossá válna és megtízszereződne a számuk, milyen időtávon belül ígérne ez valamilyen fejlődést? Mondta, hogy annak az anyának, aki ott kezdte, nem biztos, hogy az alapkészsége részévé válik, amit ott tanult, de az ő gyerekének már igen? Az tíz év...

Hát mi két generációt szoktunk mondani. Politikus barátaink szokták kérni, hogy mondjunk rövidebbet, mert az jobban segíti a döntéseket. Mi 26 éve dolgozunk, és most már kicsit rövidebb idő is elég ahhoz, hogy látható, tehát a döntéshozók számára is értelmezhető eredményeket tudjunk elérni. Nyilván egyébként ezt a helyzetet se a Máltai Szeretetszolgálat, se a többi nagy karitatív szervezet, ha összeállnánk se tudná megoldani. Ezért ezt a biztos kezdetet csak példának mondtam, hogy igen, lehet rajta gondolkozni. A biztos kezdet azért nagyon jó, mert tudtunk közben korrigálni, tehát kicsit másképp működjön, másképp legyen finanszírozva, másképp illeszkedjen a rendszerbe, hisz ugye közben a kötelező óvodáztatás azért megjelent. Ott, ahol az óvodák tényleg olyanok, ez egy nagyon-nagyon nagy lehetőség, azt gondolom. Ha előtte ott van a biztos kezdet háza, ahol tényleg föl lehet készíteni már a gyerekeket az óvodára, ott nagyon-nagyon sok hiányt lehet pótolni. Tehát még időben érkezik a segítség. De ehhez hozzáteszem, hogy sokszor a környéken nincs védőnő, gyermekvédelmi szakembert még sosem láttak, az orvos egy héten egyszer érkezik, de törve beszél magyarul, tehát nyilván sokszor olyan hiányok vannak, amire pénz a válasz, figyelem és pénz. Most az oktatás, nevelés, fejlesztés - a 0 éves vagy a fogantatás kortól kezdődően - a prioritás. Egyszer kéne egy nagy levegőt venni, és akkor húsz év múlva azt mondhatnánk, hogy nagyon-nagyon kevesen vannak, akik kirostálódtak. Vannak olyan programjaink, amit most már tizenéve csinálunk. Az egészen biztos, hogy ott, ahol az iskolához hozzáfértünk, vagy úgy, hogy átvettük, vagy úgy, hogy nagyon jóban vagyunk a tantestülettel, ott minden gyerek továbbtanul. Ehhez kellett tíz év. Van olyan, ahol a kisegítő iskolát be lehetett zárni, mert egyszerűen olyan pedagógusok foglalkoznak már az iskola előtt a gyerekekkel, hogy nem kellett, nincs rá szükség, nem volt beíratandó gyerek. Ezek a legjobb felszámolásai az intézménynek. Nem jogvédő eszközökkel, azt is lehet persze használni, de hogy egyszerűen megteremtjük a más típusú feltételeket tanodákkal, biztos kezdet házakkal, zenéléssel, sporttal, játékkal. Ezek nem varázslások, ez ugyanúgy hat mindenhol. Tehát amikor a gyerek jó minőségű játékot játszhat, vagy az iskola után sportolni megy, nagyon nehezen fog elcsavarodni valami egyéb szórakozás felé.

Jó, ha a gyerek továbbtanul, akkor az első tíz év ezzel megvan. Utána ő már a társadalom úgynevezett hasznos tagja lesz? Ő azért nem onnan indul, mint ahogy mi indultunk. Neki ott vannak a szülei, akik még nem tanultak tovább. Nincs kereső foglalkozásuk, talán sosem volt, járadékot sosem fizettek, nyugdíjuk sincs. És ez mind ott van az egy szem továbbtanuló gyerek hátán.

Egyrészt az egészen biztosan mondható, hogy minden szülő sikeres gyereket szeretne, még az alkoholista is. És minden szülő - ezt Simon Weiltől tanultam -, örül annak, ha őt jó emberként kezeljük. Tehát ha jól szólok hozzá, feltételezem róla, hogy ő kedves ember, akkor nagyon sok minden eldőlhet abban a pillanatban, amikor én nem támadólag lépek fel, nem fegyelmezni akarom. Ezek egyszerű technikák. Ezért mondom, hogy a módszert majd később kitaláljuk, a szemléletet kell az első pillanatban vinni. De az, hogy itt varázsütésre, tíz év alatt minden megváltozik, nem fog megtörténni, hiszen még nem beszéltünk a lakhatásról, hogy mi lesz ezekkel a falvakkal. Ha valaki végigsétál ezeken a falvakon, nagyjából öt évet ad az épületeknek, tehát ide új házak fognak épülni. Ha csökkenni fog tíz év alatt egymillióval a magyar lakosság, hogy lesz itt a belső mozgás? Mik fognak megürülni? Kik fogják elfoglalni a megürült házakat? Tehát valóban az fog történni, hogy a magyarok laktak falvak megüresedő házaiba cigány családok fognak beköltözni és véglegessé válik a szegregáció, vagy valaki vesz egy nagy levegőt, és azt mondja, hogy érdemes ezzel foglalkozni. Ugye az integráció az oktatásban valósulhat meg, később már nagyon nehéz. Tehát ha egy gyerek az általános iskolában nem is tud integrált környezetben tanulni, de tovább tanul, és adja isten, gimnáziumba kerül, az a gyerek meg van mentve. Teljesen mindegy, hogy honnan jön. Egy érettségivel ma Magyarországon lehet boldogulni, az érettségivel van a választóvív, nem a szakmánál. És azért nem, mert nem a szakvégzettség számít, hanem a kapcsolat. Mindenben, mindegyikünk életében a kapcsolat erősebb, mint a végzettség. Akkor fogok elhelyezkedni jó helyen, ha az én jó barátom jó helyen dolgozik és beajánl. Ha az én szüleimnek a

barátai...

És ezek a gimnáziumban dőlnek el...

Onnét lehet, hogy én nem megyek tovább egyetemre, de a padoszomszédom tovább megy, és az ő kapcsolati hálaja valahol az enyém is lesz. Ez sokkal erősebb, minthogy nekem érettségim van.

Aki felsőoktatásban végzett, annak ez napi gyakorlat. Korábban már mondták, azért kell odamenni, hogy ott ismerősöket szerezzon az ember. Ezt a nézetet, ezt a hitet el tudják hinteni bennük is? Egy olyan társadalomban, amelyik nem nagyon mozdul ki a saját falujából sem?

Aki ott volt a sportarénában a Nemzeti Minimum koncertjén, láthatta, hogy ott föllépett a Szimfónia programunk. Száz kistelepülésről érkezett gyerek együtt zenélt ott, szerintem abban minden válasz benne volt. Egy év feszült tanulás, közös zenélés, elképesztően jó zenetanárok és szociális munkások közös produktuma volt ez, egy mesét zenéltek el a végén egy falusi mulatóssal. Szóval egy év alatt oda el lehetett jutni, hogy ezek a gyerekek fel mertek lépni az Arénában. Gyönyörűen fel voltak öltözve, és utána borzasztó büszkén nyilatkoztak a televíziónak, ott álltak mellettünk, és okosabbakat mondtak, mint mi bármikor tudtunk volna. Azt gondolom, hogy igen, vannak gyors eredmények, de mondjuk egy ilyen Szimfónia program a maga hangszereivel, a rengeteg energiával, drága dolog. Nem is biztos, hogy mindenhol ilyen színvonalon kell ezt végigvinni. De hogy egy gyerek abban a pillanatban, amikor azt érzi, hogy ő fontos, amikor megvannak azok a nagyon egyszerű kis sikerei - merthogy azt lássuk be, hogy egy oklevél az egy enter a mai világba - ha olyan környezetben van, ahol a pedagógusnak fontos, hogy ő sikeres legyen, és igenis megnyomja azokat az entereket, akkor kiváló lesz vagy ebben vagy abban. Nincs olyan gyerek, aki valamiben nem lehet kiváló. Hol kaphatja meg ezt a figyelmet? Az iskolában, a sportban, a színházban, a színjátszó körben, a zenében. Ezek a kitörési pontok, valahol ott az oktatás körül. Ezért mondom azt, hogy már nincsenek érveink, olyan régóta mondjuk ezt, kapunk érte rengeteg kitüntetést is, meg vállvergetést, ezért mondjuk azt, hogy most már könyörgünk egy kicsit. Egyébként töretlenül hiszünk abban, hogy mindaz, amit mondunk, az érthető, szerethető, és talán lesznek majd olyanok, akik, amikor a hatalom közelébe kerülnek - és hadd mondjam azt, hogy egyébként most egy ilyen szociális vezetés van a tárcánknál -, akkor adott esetben lesznek eredmények és lesznek változások.

Mennyit vitt el a máltaiak erejéből a menekülthullám? Most nyugalmasnak tűnik a helyzet, de ez innen, Budapestről tűnik nyugalmasnak.

Hát azért a nagy fájdalmak elmúltak. Én azt gondolom, hogy belső energiákat vitt el nagyon sokat. Mi az ilyen nagy megmozdulásokban szerintem jók vagyunk. A többi nagy karitatív is szerintem azt látja, hogy ez közösségépítés, akármilyen rossz a csatolás. Tehát hihetetlenül értelmezhetővé válik, hogy miért vagyunk ekkorák, hogy miért vagyunk sokan, hogy miért vagyunk szervezettek, hogy miért tudunk egy perc alatt felállni, kapcsolatot teremteni, adott esetben a nemzetköziségünk révén hullámokat csillapítani, kommunikációt segíteni. Egyébként Szlovéniában még most is ott vannak a mieink, tehát átsegítünk oda, merthogy ott azért még most is elég sok probléma van. Sokkal terhelőbb volt az a kommunikációs zűrzavar, ami körülvette. Az, amit mi láttunk, az, amit ott a Keleti aluljáróban térdelve vagy a határon megtapasztalva, az emberekkel találkozáva láttunk, az egy egészen más világ. Aki ott volt velünk, az nem mondott butaságot soha, nem tudott volna kijönni butaság a száján. Aki nem volt ott, az nyilvánvalóan mást láthatott messziről. De ugye azt azért tudjuk, hogy az élmény nélküli vélemény az az előítélet maga. Ezért volt nagyon jó, hogy amikor különböző szorításokba kerültünk, Kozma Imre atya azt mondta: a Máltának nem álláspontja van, hanem küldetése. És ezt a küldetést teljesítettük. Hogy ezen belül a máltai munkatársaknak, önkénteseknek volt-e politikai véleménye erről, arról, amarról, hogy kinek adott igazat vagy mit vélt vagy vágyott, az egy egész más ügy.